

TÜRKİYE'DE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	138404
Tas. No:	266 TÜR.M

Tartışmalı İlmî Toplantı

17-18 Nisan 2004

Prof. Dr. Ömer Faruk HARMAN

Yrd. Doç. Dr. Kürşad DEMİRCİ	*	Prof. Dr. Mehmet AYDIN
Doç. Dr. A. Hikmet EROĞLU	*	Mustafa Numan MALKOÇ
Yrd. Doç. Dr. Fuat AYDIN	*	Prof. Dr. Mustafa ERDEM
Prof. Dr. Baki ADAM	*	Prof. Dr. Mustafa ÖZ
Doç. Dr. Ali İhsan YİTİK	*	Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ
Doç. Dr. Ali KÖSE	*	Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

İstanbul 2004

Ensar Neşriyat
Ticaret Anonim Şirketi

© Tebliğlerin muhteva ve dil bakımından sorumlulukları tebliğ sahibine,
telif hakları İSAV'a, eserin hertürlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN: 975-6794-33-X

İSLAMİ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 43

Kitabın Adı:
Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri

Editör:
Prof. Dr. Ömer Faruk Harman

Yayına Hazırlayanlar:
Dr. İsmail Kurt - Seyit Ali Tüz

Son Okuma:
Dr. Murat Sülün

Kapak Tasarımı:
NÜANS Ajans

Baskı-Cilt:
Karmat Matbaası

1. Basım:
Ocak 2005

İsteme Adresi
Ensar Neşriyat
Süleymaniye Cad. No: 13 Süleymaniye/İstanbul
Tel: (0212) 513 43 41 - 513 03 09
Faks: (0212) 522 46 02
www.ensarnewsriyat.com

TÜRKİYE'DE ORTODOKS MİSYONERLİĞİ

Doç. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU
A. Ü. İlahiyat Fakültesi

Türkiye'deki Ortodoks Misyonerliği konusunu ele almak için her şeyden evvel Ortodoks Kilisesi'nin yapısı ve misyonerlik kavramının mahiyeti üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü, her iki konuda da birbirinden farklı veya göreceli değerlendirmeler yapılmaktadır

Misyonerlik kavramı, kapsamı çok geniş olan bir kavramdır. Tebliğimin başında bu kavramı, Ortodoks Hıristiyanlığının genel yapısı açısından ele almak istiyorum.

Misyonerlik kavramı her ne kadar Hıristiyanlara ait bir kavram olsa da tüm milletleri ilgilendirmektedir. Çünkü Hıristiyan misyonerliği tüm milletleri Hıristiyanlaştırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla tüm milletler misyonerliğin konusudur. Ancak, misyonerlik konusunda uygulayan ve hedef olanların misyonerlik algılamaları doğal olarak farklılık arz etmektedir.

Örneğin; Osmanlı Devleti açısından düşündüğümüzde Misyonerlik, ülke içinde yüz yıllardır barış içinde yaşayan Hıristiyanların Müslümanlara düşman edilmesi, onların devlet aleyhine kışkırtılması ve devletin parçalanmasına zemin hazırlanması anlamına gelirken, Protestan Misyonerleri için, bir kısım Ermeni ve Süryanîlerin yanlış inançtan vaz geçirilerek gerçek inanç olan Protestanlığa dahil edilmesi anlamı taşımaktadır. Osmanlı Devleti'ndeki Ermeniler ve Süryanîler için de, cemaat içinde huzursuzluk ve çatışma çıkarılması, bazı dindaşlarının Protestan yapılarak cemaatten ayrılması, cemaat içinde bölünme demektir. Bu bakımdan misyonerlik, göreceli bir kavramdır, bakılan yere göre, çıkara göre tanımlama eğilimi ağır basmaktadır.

Günümüzde, Avrupa Birliği normlarına göre "misyonerlik" din özgürlüğünün çerçevesi içinde ele alınan bir kavramdır. Hıristiyanlara göre, en küçük kilisede en küçük hizmeti yerine getirmekten, ayin yönetmeye, Hıristiyan cemaatin hayır işlerinde çalışmaktan farklı din ve

inançtaki insanları Hıristiyanlaştırmaya varıncaya kadar yapılan her şey, yani kilise için yerine getirilen her görev, misyon kapsamına dahil edilmektedir. Bu yüzden Hıristiyan çevreler, misyonerliği kişinin inandığı dini uygulama ve diğer insanlara anlatma özgürlüğü olarak kabul etmektedirler. Bu konuda kendi aralarında mutabakat içindedirler.

Misyonerliği bizzat icra ettikleri için din özgürlüğü olarak düşünen Hıristiyanlar, kendi aralarındaki misyonerlik faaliyetlerinden doğan sorunları çözebilmek için de başka bir kavrama müracaat etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu kavram, proselitizm kavramıdır. Misyonerliği yücelten Hıristiyanlar, proselitizmi de din ve düşünce özgürlüğünün sınırlarını aşan bir eylem olarak değerlendirmektedirler.

Proselitizm, aslında bir din veya inanç mensubunun zaaflarını kullanarak veya ona karşı orantısız güç kullanarak onun din ve düşüncesini değiştirmeye çalışmak, bu amaçla organize teşkilatlar kurmak demektir. Hal böyle olmasına rağmen bu kavram, Hıristiyanlar tarafından, daha çok, bir Hıristiyan mezhebine mensup kişi veya cemaat üzerinde çalışılarak onlara başka bir Hıristiyan mezhebini kabul ettirme çalışması olarak değerlendirilmektedir.

Proselitizm kavramını bu şekilde değerlendirme, Hıristiyanların, XX. yüzyılda ivme kazandırdıkları Hıristiyan mezheplerini birleştirme çabalarına katkı sağlamak açısından da onlara yarar sağlamaktadır. Çünkü bir tarafta tüm Hıristiyanları birleştirme gayretleri sürerken, bir taraftan da Hıristiyan mezhepleri arasında birbirinden adam kapma mücadelesi/savaşı yaşanmaktadır:

Hıristiyanlar arasında adam kapma savaşı, özellikle eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşanmaktadır. Bu bölgede, kilise kilise, köy köy Hıristiyan mezhepleri arasında nüfuz mücadelesi yaşanmaktadır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, bir çok misyoner örgüt bu bölgelere akın etmiş, sadece Hıristiyan olmayanları Hıristiyanlaştırmaya değil, o bölgedeki yani Ortodoks dünyasındaki Ortodoksları da Protestan ve Katolik yapmaya çalışmışlar/çalışmaktadırlar. Yani, Hıristiyan olmalarına rağmen Ortodokslar da diğer Hıristiyan mezheplerinin misyonerlik hedefi durumuna düşmektedirler. Bu yüzden Ortodoks Kilisesi, böyle uygulamaları proselitizm olarak algılamakta ve bu uygulamalara karşı çok sert tavır takınmaktadır. Ortodoks Kilisesi, Hıristiyan mezhepleri arasındaki birleşmeye en önemli engelin proselitizm olduğunu ileri sürmekte, diğer Hıristiyan mezhepleri ile birlikte bu soruna çözüm aramaya çalışmaktadır.

Tebliğimizin sorunsallarından biri de Ortodoks Hıristiyanların kimler olduğudur. Ortodoks Hıristiyanlar günümüzde çeşitli bakış açısıyla farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bir bakış açısına göre, Kadıköy konsiline (451) kadar ana gruptan ayrılan Hıristiyan mezhepleri yani "Monofizit" olarak da nitelenen Süryanî, Ermeni, Kıptî, Habeşli Hıristiyanlar ve Nesturiler, "Kadıköy Öncesi Hıristiyanları" şeklinde nitelendirilerek, Ortodoks Hıristiyanlardan ayrı bir kategoride ele alınmaktadır. Başka bir bakış açısına göre ise, 1054 yılında Hıristiyanlar arasında meydana gelen bölünmede, Doğu'da kalanlar, Ortodoks Hıristiyanlar olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye'yi ilgilendiren konuya gelmek için Ortodoks Kilisesinin başka bir boyutunu da ortaya koymak gerekmektedir. Ortodoks Kilisesi, temelde pentarşi (beş başlı) yani beş patriklikle yönetim anlayışına dayanmaktadır.

Pentarşi anlayışa göre, Hıristiyanlığın beş önemli merkezi vardır. Bunlardan birincisi Roma'dır. Roma'dan sonra Roma İmparatorluğunun başşehri olan İstanbul yani o dönemin anlayışına göre Yeni Roma, daha sonra İskenderiye, Antakya ve Kudüs gelmektedir.¹

Ortodokslara göre, Roma kendisini bütün Patriklikler arasında birinci olarak değil de onlar üzerinde otorite olarak kabul ettirmek istemiş, ancak bunu kabul ettirememiştir. 1054 yılındaki bölünmeden sonra ise doğal olarak Pentarşi anlayışından ayrılmıştır. Bu yüzden Ortodoks mezhebi üzerinde hiç bir etkisi olamaz. Geri kalan dört merkezin patrikleri arasında İstanbul Patriği eşitler arasında birincidir.

Ortodoks mezhebinde diğer Patriklik merkezlerinin ve İstanbul'un Türklerin hakimiyetine girmesinden sonra yeni bir düşünce ortaya çıkmıştır. Roma, 1054'te yollarını ayırmıştı. Diğer patriklikler ve İstanbul Patriği -her ne kadar Ortodoks ahali üzerinde etkinliği Bizans dönemine nazaran daha artmış olsa da- Türklerin egemenliğinde yaşamaktadır. O halde, Ortodoksları çekip çevirecek bağımsız bir merkez olmalıdır. Bu merkez de Moskova'dır.

Bu anlayışın bir sonucu olarak, 1589 yılında, Moskova kilisesi, Patriklik düzeyine çıkarılmıştır. Bazılarına göre bu tarihten sonra Moskova Patrikliği, "üçüncü Roma" olmuştur. Moskova Patrikliği, Patriklik

¹ İstanbul Roma İmparatorluğunun başşehri olmadan önce bu anlayış oluşmamıştı. İstanbul'un yönetim ve Kilise açısından önemi yoktu. O dönemlerde birinci sırada yine Roma vardı. Roma'dan sonra İskenderiye daha sonra da Antakya yer alıyordu.

düzeyine çıkarıldığı zamandan itibaren güç kazanmaya devam etmiş, genelde Slavlar, özelde Ruslar üzerinde etkinlik sağlayarak Ortodoks Hıristiyanlar arasında önemli bir konuma gelmiştir. Günümüzde de Moskova Patrikhanesi nüfus açısından Ortodoks Hıristiyanların büyük bir bölümü üzerinde etkinliğini korumaya çalışmakta, Fener Patrikhanesi ile Ortodokslar üzerinde hakimiyet kurma konusunda rekabet etmektedir.

Günümüzde Ortodoks dünyasında etkisini hissettiren iki merkez bulunmaktadır. Bunlardan birisi Fener Patrikhanesi diğeri de Moskova Patrikhanesidir. Moskova Patrikhanesi, misyonerlik yapacak durumda değildir. Çünkü her şeyden önce kendisi misyonerlerin hedefidir, ilk etapta, kendi coğrafyasındaki Ortodoksları derleyip toparlamaya, onlar üzerindeki etkinliğini arttırmaya, Batı ülkelerinden gelen misyonerlerin, misyonerlik faaliyetlerine engel olmaya çalışmaktadır. Ayrıca, Üniat veya Grek-Katolik olarak bilinen ve litürjilerini koruyarak Katolik mezhebine bağlanan Ortodokslar da bir sorun olarak Moskova Patrikliği ile Vatikan'ın önünde durmaktadır.

Ortodoks dünyasında etkin olan merkezlerin diğeri ise Fener Patrikhanesidir. Günümüzde Fener Patrikhanesi, tarihsel olarak Ortodokslar arasında icra ettiği misyonu devam ettirme gayreti içerisinde. Bu Patrikhanenin yetkileri, her ne kadar Lozan Antlaşmasından sonra sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan Rumların din işlerini yürütmekle sınırlandırılmış olsa da günümüzde yaptığı faaliyetler, bu çerçevenin çok fevkine çıkmıştır.

Fener Patrikhanesi, tarihteki hatta tarihtekinden daha geniş bir misyon icra etmek istemekte ve etmektedir. Bu Patrikhane, Osmanlı Devleti döneminde, sadece bu devletin sınırları içinde yaşayan Ortodoks Hıristiyanlar üzerinde egemen durumda iken, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nden Avrupa'ya, oradan da Yeni Zelanda'ya kadar geniş bir alandaki Ortodoks Hıristiyanlar üzerinde ruhani egemenlik kurmaya çalışmakta, bu konuda ABD ve AB tarafından destek görmektedir. ABD ve AB, Fener Patrikhanesi vasıtasıyla Rusya'nın Ortodoks Hıristiyanlar üzerinde hakim olmaması için, özellikle kendi hükümlerlik alanı olarak gördükleri yerlerdeki –Doğu Avrupa, Balkanlar, Ukrayna– Ortodoks Hıristiyanları Fener Patriği aracılığı ile kontrol etmek istemektedirler.

Osmanlı Devleti'nden beri misyonerlik faaliyetlerine sahne olan Türkiye, özellikle XIX. yüzyılda acı tecrübeler yaşamıştır. Bu yüzyılda

yapılan misyonerlik faaliyetleri, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan insanlar arasında düşmanlık tohumları atıp yeşertmiştir. Bu yüzden farklı din ve mezhepten olan insanlar birbirlerine düşman olmuşlar, çatışmışlardır. Sonuç olarak devletin yıkılmasında misyonerlerin büyük etkisi olmuştur. Bu faaliyetler, Türkiye'ye ağır siyasî faturalar çıkarmıştır. Fener Patrikhanesi'nin günümüzde yaptığı faaliyetlerin de siyasî sonuçları olmaktadır. Bu bakımdan, Fener Patrikhanesi'nin bu faaliyetlerini misyonerlik kapsamında değerlendirmek gerekmektedir.

Türkiye'deki Ortodoks misyonerliğini üç kısımda inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi; Fener Patrikhanesi'nin dinî bir makam olarak siyasî sonuçlar doğuracak faaliyetleri, ikincisi; Pontusçuluk faaliyetleri, üçüncüsü de Ortodoks din adamlarının halkın ihtiyaç ve umutlarını tahrik edici davranış ve eylemlere destek vererek bundan dinî yarar sağlamaya çalışmalarıdır. Şimdi bunları sırasıyla ele alacağız.

1. Fener Patrikhanesi'nin Nüfuz Genişletme ve Ekümenik Olduğunu Empoze Etme Çalışmaları

Fener Patrikhanesi'nin özellikle nüfuz genişletmeye yönelik çalışmaları, misyonerlik kapsamına girmektedir. Patrikhane, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda kendisine çizilen sınırları aşarak tarihi misyonunu devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu değerlendirmenin daha açık olarak ortaya konulabilmesi için, Fener Patrikhanesi'nin geçmişî ile ilgili burada kısa bir bilgi vermek gerekmektedir.

Bilindiği gibi Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettiğinde Patriklik makamı boş idi. Fatih, bu makamın doldurulmasını istedi. Bunun üzerine Ortodoks Kilisesinin yetkilileri, Georgios Skolarios'u, Gennadios unvanıyla Fener Rum Patriği seçti. Fatih Sultan Mehmet de onu, Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Rum Milleti olarak kabul ettiği Ortodoks Hıristiyanlar üzerinde "Millet Başı" olarak yetkili kıldı. Ona, Ortodoksların dinî işleri ve aile, miras gibi konularda yetkili olduğunu belirten berat verdi.² Fatih'in kurduğu bu düzen, Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir.

Tanzimat döneminde, Gayrimüslim cemaatler ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Gayrimüslim cemaatlerle ilgili nizamnameler hazırlanmış, bu çerçevede Rum Patrikliği nizamnamesi de düzenlenmiş,

² Bkz. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, II. Basım, İstanbul 1999, 52-57.

meclisler oluşturulmuş, Patrik seçimi belirli esaslara bağlanmıştır. Rum Patrikliği Nizamnamesi 25 Nisan 1861 (13 Şevval 1377) tarihinde yürürlüğe girmiştir.³

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde zayıflamasıyla ortaya çıkan zaafından dolayı hak ve yetkileri belirlenmiş olmasına rağmen, patrikhanenin bazı siyasî olaylara karıştığı görülmüştür. 22 Nisan 1821'de, Fener Rum Patriği V. Gregorios, Yunan isyanında isyancılarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle idam edilmiştir.⁴

Ayrıca, dönemin Fener Rum Patriği, İzmir'in işgalinden altı gün önce; "Osmanlı Rumlarının her türlü tebaalık sorumluluklarından muaf olduklarını" ilan etmiş, işgal üzerine; "Yunan ordularının Hıristiyanlık adına mukaddes cihat yaptıklarını" söylemiştir. Ayrıca, "Pontus Cumhuriyeti" adıyla kurulacak bir devletin sınırlarını belirleyen harita da bastırarak Anadolu'daki bütün metropolitlere göndermiştir. Aynı patrik, Londra Konferansı toplanma hazırlıkları ve çalışmaları yapıldığı sırada (1 Şubat 1921'de) Rumluğun kurtarılması için İtilaf Devletleri'ne telgrafla başvurmuştur.⁵

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, Fener Patrikhanesi'nin geçmişte karıştığı olaylar, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlıların lehine yaptığı çalışmalar ve yeni kurulacak devletin yapısı da dikkate alınarak Patrikhane'nin bu devletin sınırlarının dışına çıkarılmasının zaruri olduğu düşünülmüştür. Patrikhane'nin ülke sınırlarının dışına çıkarılması konusunda, Atatürk'ün de yaptığı açıklamalar vardır. Ancak Lozan Konferansında, Türk heyetinin bütün çabalarına rağmen bu konuda başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine İsmet İnönü, Patrikliğin bundan böyle siyasal ve yönetimle ilgili işlerle ilgilenmeyeceği, sadece İstanbul'daki Rumların din işleri ile ilgileneceği konusunda konferans önünde Müttefik ülkeler temsilci heyetlerinin ve Yunan temsilci heyetinin yapmış oldukları resmi konuşmaları ve verdikleri sözlü garantileri senet saydığını belirtmiştir.⁶ Bu yüzden Lozan Andlaşması'nın esas metninde Patrikhane sözü geçmemektedir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin lâik yapısı göz önüne alınarak, Lozan Konferansından sonra, Halifenin dünya işleri ile ilgili yet-

³ Rum Patrikliği nizamnamesi için bkz. *Düstur*, Tertib-i Evvel, Cilt 2.

⁴ Bkz. Emre Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, Ankara 2000.

⁵ Bkz. Özyılmaz, 46-48.

⁶ Bkz. Özyılmaz, 57.

kileri kaldırıldığı gibi (3 Mart 1924'te Halifelik tamamen kaldırılmış, Halife yurtdışına gönderilmiştir)⁷ Fener Rum Patrikhanesi'nin de dünya işleri ile ilgili yetkileri kaldırılmış, Rum azınlığın dinî işleri ile ilgilenen bir kurum olarak devamı sağlanmıştır.

Fener Rum Patriği, Cumhuriyetin ilk döneminden itibaren İstanbul'daki Rumların dinî işlerini idare eden bir ruhani olarak görevini sürdürmüştür. İlk dönemlerde kendisi "Başpapaz" sıfatı ile muhatap alınmıştır. Ancak, Türk-Yunan ilişkilerindeki yumuşamadan sonra o makamda bulunanlara, "Patrik" sıfatı verilmeye başlanmıştır.⁸

Fener Rum Patrikhanesi, 1948'de ABD'nin teşebbüsü ile yeni bir tartışmanın konusu olmuştur. Bu tarihte ABD, vatandaşı Athenagoras'ın Fener Rum Patriği seçilmesini istemiştir. O dönemde ABD başkanı olan Truman, Athenagoras'ı onore ederek ve desteğini göstererek özel uçağı ile Türkiye'ye yollamıştır. Ancak Patriğin Türk vatandaşları arasından seçilmesi gerektiği kuralı ortaya bir engel olarak çıkmıştır. Yanya doğumlu olması ve onun doğduğu dönemde Yanya'nın Osmanlı Devleti sınırları dahilinde olması temel alınarak Athenagoras, Türk vatandaşlığına geçirilmiştir. Daha sonra Athenagoras, Fener Patriği olmuştur.

Athenagoras, patrik seçildikten hemen sonra, Patrikhane'nin Ekümenikliğini empoze etmeye yönelik faaliyetlere başlamıştır. Türkiye'ye geldikten sonra, kendisi için Ankara Palas'ta düzenlenen yemekte Athenagoras şunları söylemiştir: "İstanbul dışında geniş bir arazi sahibi olmak ve Patrikhane'ye exteryoryal haklar (Türk kanunları dışında Papalık gibi) sağlamak gereklidir. Ayrıca, Heybeliada'daki Ruhban Okulunun Ortodoks Üniversitesi haline getirilmesi ve İstanbul'un Ortodoks dünyasının merkezi yapılmasını istiyorum."⁹

Fener Rum Patrikhanesi'nin bu şekildeki faaliyetleri, sadece dinî sonuçlar doğurmamakta, Osmanlı Devleti'nin zayıf döneminde Misyonerlerin yaptığı faaliyetler gibi siyasal sonuçlar da meydana getirmektedir. Bu yüzden, Fener Patrikliğinin Ekümenikliğini kabul ettirmek

⁷ O dönemde, Patrikhanenin Ortodoks Halifelığı şeklinde algılandığı anlaşılmaktadır. Kanaatimizce de Patrikhane'nin bu şekilde algılanması doğrudur. Mart 2004'te Fener Patrikhanesinin Sen Sinod'una 6 tane yabancı uyruklu üye atamasının yapılmasını da, Ortodoks Halifelikliğini tekrar canlandırma teşebbüsü olarak değerlendirmek mümkündür.

⁸ Bkz. Özyılmaz, 64.

⁹ Özyılmaz, 65.

için yaptığı faaliyetleri Misyonerlik faaliyetleri olarak değerlendirmek gerekir.

Fener Rum Patrikhanesi'nin yaptığı diğer bazı faaliyetler de, misyonerlik çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu faaliyetlerden birisi, 1994'te İstanbul'da yapılan "Dünya Barışına Katkı" toplantısıdır. Bu toplantıya dönemin Diyanet işleri Başkanı da katılmıştır. Toplantı İstanbul'da yapılmasına rağmen Patrik Bartholemos, toplantı sonuç bildirgesinde İstanbul yazılmasına razı olmamıştır. Konstantinople yazılmasına da cesaret edilememiştir. Orta bir yol bulunarak sonuç bildirgesi "Boğaziçi Deklarasyonu" adıyla yayınlanmıştır. İngilizce metinde ise Bartholemos için "Ekümenik Patrik" unvanı kullanılmıştır.¹⁰

Fener Rum Patrikliğinin Ekümenik olduğunu empoze etme yönünde yaptığı faaliyetlerinden birisi de; 1995'te Patmos adasında Patrik eksenli olarak düzenlenen "Çevre ve Vahiy Sempozyumu"dur. Toplantının başladığı gün yapılan törende Patmos adasının Doğu Roma ve Yunanistan bayrakları ile donatılması, Fener Rum Patriğinin devlet töreni ile karşılanması, kendisini karşılayan Yunan askerlerini takdis etmesi, Patriğin, çevre gibi herkesin duyarlı olduğu bir konuyu istismar ederek, bu sempozyumla kendisinin Ekümeniklik sıfatını gündeme getirme girişimi olarak değerlendirilmiştir. Bizzat, sempozyumun düzenleyicilerinden birisi olan Mehmet Dülger'in, sempozyum sürecinde sürekli "kilise"den bahsedilmesi, çevre konusunun çok geri plânda kalması ve "kilise" kavramının temel konu haline getirilmesi üzerine; "Ben kiliseye değil camiye gidiyorum" demesinden, yine sempozyumun düzenlenmesinde faal rol oynayanlardan olan Daniel Amit'in de; "Ben de havraya gidiyorum" ifadesini kullanmasından da, bu sempozyumun belirtilen amacının dışına çıkarıldığıının kanıtı olarak görülmektedir.¹¹ Zaten, bu sempozyum'un sonuç bildirgesinde Patriğin adı, "Ekümenik Konstantinople Patriği" unvanıyla yazılmıştır.¹²

"Çevre ve Vahiy Sempozyumu"nun mütemmim cüzü olarak mülahaza edilen ve 20-28 Eylül 1997'de yapılan "Din Bilim ve Çevre Sempozyumu" da Fener Rum Patrikliğinin başta Türkiye, Ortodoks Hı-

¹⁰ Mehmet Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, Akademi Kitabevi, İzmir 1998, 16; Aytunç Altundal, *Türkiye ve Ortodokslar*, Anahtar Kitaplar, İstanbul, tarih siz, 154-155.

¹¹ Bkz. Salim Gökçen, *Fener'deki Patrikhane ve Pontus'u Canlandırma Hayali*, http://www.turk-yunan.gen.tr/turkce/makaleler/din_bilim_cevre.html

¹² Bkz. Çelik, 17.

ristiyanlar ve tüm dünyaya Ekümenikliğini kabul ettirmeye yönelik bir girişimi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Sempozyum, Trabzon'dan başlatılmak istenmiştir. Ancak, daha önce yapılan “Çevre ve Vahiy Sempozyumu” ile ilgili yayınlanan haberlerden ve bölgenin Pontus olarak gösterilen, Ortodoks Hıristiyanlığa ait bir bölge olduğunu vurgulayan yayınlardan dolayı Trabzon halkı bu teşebbüse şiddetle tepki göstermiştir. Bu yüzden Trabzon şehrinde yapılacak şehir gezisi yapılamamış ve akşam yemeğinde yapılacak “Pontik dansı” gösterileri, “resmi izin”¹³ alınamamasından dolayı iptal edilmiş, sempozyum Trabzon limanında başlatılmıştır. Sempozyum çerçevesinde Odesa ziyaret edilmiştir. Burada, Fener Rum Patriği ile görüşmesi plânlanan Moskova Patriği II. Alexis, limana gelmemiş, heyeti, temsilcilerine karşılatmış ve görüşme Moskova Patriğinin ikamet ettiği yerde yapılmıştır. Moskova Patriğinin bu davranışı, Fener Rum Patriğinin Ekümenikliğini vurgulama çerçevesinde yapılan faaliyetlere çekince koyduğunun göstergesidir.

2. Pontusçu Faaliyetler

Türkiye’de, Ortodoks misyonerliği olarak değerlendirilecek faaliyetlerden birisi de Pontusçuluk faaliyetleridir. Bu çerçevede, özellikle doksanlı yıllardan itibaren, Karadeniz bölgesine yönelik Rum-Yunan tezlerini işleyen bir çok kitap yayınlanmıştır. Bu kitaplarda genel olarak Karadeniz bölgesinin tarihi, kültürü ve nüfus mübadelesi ele alınmakta, bölgenin tarihi açıdan Hıristiyan olduğu vurgulanmaktadır.

Karadeniz bölgesinin tarihi ve kültürü ile ilgili yayınlarda, bu bölgede yaşayan insanların aslında Rum ve Hıristiyan oldukları vurgulanmakta, atalarının zorla Müslüman yapıldığı işlenmektedir. Buna karşılık bölgede yaşayan insanların kökeni konusundaki bilimsel çalışmaların sonuçları söz konusu edilmemekte, nüfus mübadelesinde, bu bölgedeki Hıristiyanların Yunanistan’a göç ettirildiği göz ardı edilmektedir. Bilimsel araştırmalara dayanmayan, sadece Yunan ideallerine uygun olarak hazırlanarak Türkçe yayınlanan bu kitaplar¹⁴ ile bölge halkının İs-

¹³ Bkz, Gökçen, http://www.turk-yunan.gen.tr/turkce/makaleler/din_bilim_cevre.html

¹⁴ Bu kitaplardan bazıları şunlardır: Yorgo Andreadis, Tamama Pontus’un Yitik Kızı, Belge Yayınları, İstanbul, 1996; Dido Sotiriyu, Benden Selam Söyle Anadolu’ya, (Çev. Attila Tokatlı), Alan Yayınları, İstanbul, Tarihsiz; Yorgo Andreadis, Gizli Din Taşıyanlar, Belge Yayınları, İstanbul, 1997; Gerasimos Augustinus, Küçük Asya

lam dini ve Türkiye Cumhuriyeti ile bağlarını zayıflatmaya çalışmaktadırlar.

Bu tür yayınlarda, Karadeniz bölgesinde daha önce kullanılan yer isimleri yeniden gündeme getirilerek bu bölgelerin Pontus'a ait olduğu propagandası yapılmaktadır. Ayrıca, bölgedeki yemeklerden "horon"a, bölgeye özgü müzik aletlerine kadar bir çok şeyin aslında Helenlere ait kültürel unsurlar olduğu ileri sürülmektedir. Yunanlı yazarlar, Pontus Kültürü başlığı ile yazılan kitaba önsöz yazmakta, bu konudaki yönlendirmeleri gizleme ihtiyacı bile hissedilmemektedir.¹⁵

Pontusçu yaklaşımlarla yapılan yayınlar özellikle Atina'daki Küçük Asya Araştırmaları Merkezi gibi kurumlar ve Yorgo Andreadis gibi Yunanistan'ın hedeflerine uygun çok sayıda kitap yazan birisi tarafından yapılmaktadır. Bu kitapların ortak özelliği, Yunanistan'ın Pontus idealine hizmet etmeleridir.

Yunanistan'ın Pontus idealinden vazgeçmediği, bu yöndeki faaliyetlerinde açıkça görülmektedir. Nitekim Yunanistan Parlamentosu, 24 Şubat 1994 tarihinde 19 Mayıs gününü "Pontus Soykırımını Anma Günü" olarak kabul etmiştir. Ayrıca, Yunan devleti desteği ile pek çok Pontus derneği faaliyette bulunmaktadır. Bu dernekler, "Pontus Helenizmi Kongreleri" düzenlemekte, turizm mevsiminde, Doğu Karadeniz Bölgesi'ne "Unutulmayan Kaybolan Vatanlara Gezi" adı altında periyodik geziler düzenleyerek bölgede kullanmaya elverişli taban bulmaya çalışmaktadırlar. Gezi sırasında tanıştıkları gençleri eğitim ve maddi destek vaadiyle kandırarak Yunanistan'a götürmektedirler. Bu yolla Karadenizli 2000 gencin Yunanistan'a götürüldüğü ileri sürülmektedir.¹⁶

Yapılan bu yayınların ve faaliyetlerin masumane amaçlar güttüğünü varsaymak mümkün değildir. Çünkü, bir bölgede yaşayan insanların aslında gizli din taşıdıklarını, Müslümanlığı benimseyenlerin de gizli din taşıyanları Osmanlı Devlet yöneticilerine karşı desteklediklerini ileri

Rumları, (Çev. Devrim Evcı), Ayraç Yayınları, Ankara, 1997, Levon Haçikyan, Hemşin'in Gizemi, (Çev. Bağdik Avadisyan), Belge Yayınları, İstanbul 1996; Göç Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, Türkçe Basımı Derleyen Herkül Milas, (Çev. Damla Demiröz), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

¹⁵ Bkz. Ömer Asan, Pontus Kültürü, 2. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2002.

¹⁶ Bkz. Kenan Erzurumlu, "Patrikhane ve Pontusçuluk", Misyonerlik ve Pontusçuluk, Türk Ocakları Samsun Şubesi Yayınları, Yayın Yeri ve Yılı yok, 98-100.

sürmek, onların hazırlıksız ve bu konularda yeterli bilgiden yoksun olmalarından yararlanarak Müslümanlıklarını, etnik kimliklerini sorgulamak, onlara yeni bir inanç empoze etmeye kalkışmak, tebliğin başında da belirttiğimiz gibi Misyonerlikten başka bir şey değildir.

3. Ortodoks Kiliselerinin Halkın Umut ve Beklentilerine Yönelik Faaliyetleri

Ortodoks misyonerliği çerçevesinde değerlendirilebilecek faaliyetlerden birisi de bazı kiliselerde insanların umut ve beklentilerini vesile ederek yapılan uygulamalar gösterilebilir. Bu uygulamalar sırasında halka İncil dağıtmakta, Meryem Ana ve Ortodokslarca aziz sayılan kişilerin bibloları, kolyeler satılmaktadır. Örneğin; 23 Nisan ve 23 Eylül'de Büyük Ada'daki Aya Yorgi Kilisesi açılmakta, insanlar, istek ve dileklerinin gerçekleşmesi için yokuş üzerindeki ağaçlara ip bağlanmaktadır. Bu ziyaretlere sadece Ortodoks Hıristiyan Ortodokslar değil; Müslümanlar da iştirak etmektedirler.

Her ayın ilk günü Ayazma Unkapamı'nda "Ayda bir" olarak bilinen ayın yapılmakta, gelen insanlar önce rahip tarafından kutsanıp, sonra da ayazmanın alt katındaki ayazmada su içip yıkanmaktadır. Bu ayazmada dilek dileyenler, bir de anahtar almakta, dilekleri gerçekleşirse anahtarları Kilise'ye tekrar iade etmekte ve ekmek dağıtmaktadırlar. Dilek tutmak isteyen başkaları da, bu ekmekten yiyerek dileklerinin gerçekleşmesini ummaktadırlar.¹⁷

Ortodoks kiliselerde, halkın umut ve beklentilerine yönelik faaliyetler yanında, hastalıklara şifa dağıtma uygulamaları da görülmektedir. İstanbul'un bazı kiliselerinin çeşitli hastalıkları iyileştirdiğine dair hikayeler halk arasında yayılmaktadır. Örneğin Aya Yorgi kilisesinde sinir hastalarının ve felçlilerin şifa bulduklarına inanılmakta, Aya Dimitrios Rum kilisesinin de konuşamayan çocuklara ve kadınlardaki meme, süt hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir. Konuşamayan çocuklara, kilisenin ayazma suyunda yıkanıp duvarda asılı olan halkalar ısırtılmaktadır. Böylece, onların dillerinin açılacağına inanılmaktadır. Ayazma duvarlarındaki meme şeklindeki kabartma ikonaların, kadınların meme ve süt hastalıklarına iyi geldiği söylenmekte, bu hastalıkları çeken kadınlar önce papaz tarafından kutsanıp sonra meme şeklindeki

¹⁷ Akşam, 28 Nisan 2003.

önce papaz tarafından kutsanıp sonra meme şeklindeki mermeri üç kere öpmektedirler.¹⁸

İstanbul'daki bir çok Ortodoks kilisesinde bu çeşit uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar arasında; Zeytinburnu Balıklı Rum Kilisesi, Aya Paraskevi Kilisesi, Aya Kiryaki Kilisesi ve Ayazması sayılabilir.

Yukarıda verilen örnekler, vakıyı ortaya koymak açısından yeterlidir. Ayrıca bu tür faaliyetler, Ortodoks mezhebi açısından da doğaldır. Onların din anlayışlarına ve inançlarına uygundur. Ancak burada, Müslümanların niçin bu tür faaliyetlere ilgi gösterdiğinin üzerinde durmak gerekir.

Türkiye'de özellikle son otuz yıldır ciddi bir şekilde dinde rasyonalleşme propagandası yapılmıştır. Bu çerçevede yapılan çalışmalar, bilimsel bilgiye dayalı din anlayışı oluşmasına katkı sağlamasına rağmen bazı olumsuz gelişmelere de neden olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'i anlamadan okumanın dinî bakımdan anlamsız olduğu, Mevlit gibi dinî adetlerin yanlış olduğu, ölmüşler için hiçbir şey yapılamayacağı gibi anlayışlar, İslam dini ile bağları zayıf kimseleri başka arayışlara itmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür. Türkiye'de Ortodoks misyonerliği yapılmaktadır. Ancak bu misyonerlik, daha çok siyasî amaçlara hizmet etmektedir. Müslümanlar hem Ortodoks Hıristiyan yapılmaya hem de bundan siyasî sonuçlar çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Ayrıca Fener Patrikhanesi'nin 3000 civarında Rum vatandaşımızın yaşadığı İstanbul'u Ortodoks merkezi yapmaya yönelik faaliyetleri de Türkiye'de ayrı bir egemenlik merkezi oluşturma gayreti olarak algılanmaktadır.

Türkiye'deki yer isimlerinin Eski Rumca adları ön plâna çıkarılarak, buraların eskiden Hıristiyan olduğu vurgulanmaktadır. İstanbul'un dünya şehri olduğu empoze edilmekte, Türk İslam karakteri geri plâna itilmekte, burada, Türkiye Cumhuriyetinin egemenliği bir bakıma sorgulanmaktadır.

Hıristiyan azizlerin ve kiliselerin insanlara şifa dağıttığı inancı yayılmakta, kiliseler, hastalar için umut kapısı haline getirilmektedir.

¹⁸ Hürriyet, 4.10.2003.